

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

DLin
130

1999 7/10

ԽԱՎԵՍԻ ԽԱՆԻ

ՊՕՐՍԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

ԵՒ ԶՈՆ

ՇԱՏ ՍՏԱԿ ՇԱՀԵԼՈՒ ԴԻԻՐԻՆ ԿԵՐՊԸ

Կ.ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԿՐ ԱՐԱՄԵԱՆ

1866

ԽԱՎԵԱՐ ԽՍՆԻ

ՊՐՈՍՍՅԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

Կ. ՊՕԼԻՍ — ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Ուզուն Չարի փողոց Շերիճ-Փառա խան բիւ 13

343.97 + 351.762

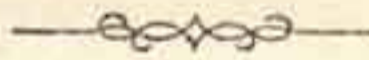
ԽԱՎԵԱՐ ԽԱՆԻ

Պ Օ Ր Ս Ա Յ Ի Ն Վ Ի Ճ Ա Կ Ը

ԵՒ ՀՈՆ

ՇԱՏ ՍՏԱԿ ՇԱՀԵԼՈՒ ԴԻԻՐԻՆ ԿԵՐՊՈՒ

1987

Գրեց

ՍԱՐԱՑ ԱՍԻՍՏԱՆԻՍ

Կ. ՊՕԼԻՍ
ՏՊԱԳՐ. ԱՐԱՄԵԱՆ
—
1866

UNIVERSITY OF MICHIGAN

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

1913

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

28. 136

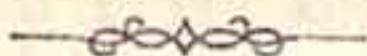
4130-60

ԽԱՎ, ԵԱՐ ԽԱՆԻ

Պ Օ Ր Ս Ա Յ Ի Ն Վ Ի Ճ Ա Կ Ը

ԵՒ ՀՈՆ

ՍՏԱԿ ՇԱՀԵԼՈՒ ԴԻԻՐԻՆ ԿԵՐՊԸ.

Մարդիկ աշխարհիս մէջ երջանիկ կեանք մը անցնելու համար՝ ընդհանրապէս շատ ստակ վատրկելու ետեւէ կրլլան. արդարեւ ասի ալ բնական բան մըն է, բայց շատերն՝ դիւրութեամբ ստակ վատրկելուն կերպերը չիզիտնալնուն համար, մեզի պարտք համարեցինք որ գիտցածնիս սովրեցնենք:

Խալեար իւանի Պօրսաին բացուիլը տասը տարիի չափ եղաւ և հարիւր հազար հոգիի չափ (աւեկն ազգե ըլլալով) ասոր մէջ մտան ու ելան:

Հիմայ այստեղ, հոն մտնող մարդոց վիճակը քննենք և տեսնենք թէ՛ որչափ շահ և օգուտ

ունեցեր են : Այս մարդիկները ընդհանրապէս
երեք աստիճանի կը բաժնուին . առաջինը՝
հազար ոսկիէն մինչև տասը հազար ոսկի ու-
նեցող, երկրորդը՝ հազարէն մինչև հարիւր ոս-
կի ունեցող , իսկ երրորդը՝ հարիւրէն մինչև
տասը ոսկի ունեցող . առաջինները որ տասը
հազար ոսկիով ալիվրա կը խաղան . ասոնք
Պօլսոյ տէրը ըլլալ կը բաղձան , երկրորդները
որ հազար ոսկիով կ'խաղան՝ եպարքոս ըլլալ
կը բաղձան , և երրորդները որ հարիւր ոսկի-
ով կ'խաղան՝ առաջին կարգի վաճառական ըլ-
լալ կուզեն : Պօռսա ըսածնիս երկու հարիւր
հոգի մէկ տեղ ժողովուած ընդարձակ սրահ մըն
է . թէ որ Պօռսային բուն նշանակութիւնը ի-
մանալ ուզենք՝ հալոց (փօթա) ըսել է , առաջին-
ները երկաթի կը նմանցնենք որ քիչ մը ուշ կը
հալին , երկրորդները՝ պղնձի (պագրտ) որ
քիչ մը շուտ կը հալին , երրորդները՝ կապա-
րի (գորշոռն) որ ամենէն խիստ շուտ կը հա-
լին . ասոնց մէջ խելքը զլուխը մարդ չիկայ ը-
սեմք նէ կարծեմք պիտի չ'սխալիմք , որովհետև
իրենց բոլոր ապրանքը և ստացուածքը վտան-
գի ներքև դնելէն զկնի կեանքերնին ալ վտան-
գի ներքև կ'դնեն , ստակը կորսնցուցած ատեն-
նին խելքերնին ալ կը կորսնցունեն և մինչև
անգամ կեանքերնին ալ կ'կորսնցունեն . քանի

քանի մարդիկներ իրենց խելքերնուն պակասութեանը համար այսօր թշուառութեան և աղքատութեան մէջ ինկած են, և քանի քանի մարդիկներ մինչև անգամ իրենց ընտանիքը ծախելու ելած են. անմիտ մարդ, շատ ստակ վաստկելու համար քու հանգստութիւնդ կ'արես, քու խելքդ կը կորսնցնես, վերջապէս քու կեանքդ կը զոհես. այս տեսակ մարդոց վրայ աւելի խնդալու է քան թէ ցաւելու. որովհետև այս տեսակ մարդերը ոչ խելքերու և ոչ ալ մարդերու կը հաւնին. ինչ և իցէ ասոնք մէկդի ձգելով՝ դիւրին և շատ ստակ վաստրկցունելու կերպերուն դառնանք :

Գալաթաի Պօրսան և իւր վիճակը առաջինէն շատ տարբեր է հիմայ, խելացի և խիկար իմաստուններ, գուշակիչ և անգուշակ մարգարէներ, վերջապէս հին եզիպտական արհեստներուն ամէնն ալ ամբողջ հոն կրնար գտնել. Խալիքար խանի մէջ այս մարդոց յատուկ անուններուն ԽՆԴԻՐ կըսուի որ հետևեալ ըսքանչելի արհեստներուն կը ծառայեն :

Ա. Երագ տեսնել

Բ. Թուղթ բանալ

Գ. Բակլա նետել

Դ. Թուաբանական նշաններով եռանկիւնի գիծեր քաշել,

Ե. Ճերմակ պատերու վրայ քառանկիւնի կապարներ բակցնել և անկէ զօրուծիւններ հանել,

Զ. Սքիրիթիզմ, այսինքն մէկ ուրիշ մը քընացնելով մէկ քանի օրուան բիաճաներ հարցընել և բօլիթիզի վրայօք մանրամասնաբար տեղեկութիւններ առնել, որ այս ամենէն ընտիր և ամենէն ապահովն է, թէ և ամենն ալ մի և նոյն անխելքութիւնը կ'կրեն իրենց մէջ, բայց և այնպէս սքիրիթիզմ ըսածնիս թէ որ հանդիպի նէ մարդս անով կրնայ չորս կամ հինգ օր խարուիլ. շատ երկար բարակ մտածուած և խորհուած է որ ալիվրանիութենէն ի զատ դիւրին և շահաւոր արհեստ չիկայ, և մանաւանդ որ հիմայ սքանչելի արհեստներով և զիւտերով ալ զարգարուած է, ասոնց դիւրութիւններն են որ շատերը Փալամաի Պօրսան յանախել կուտան, հիմայ տեսնենք թէ այս մարդիկները իրենց սքանչելիքները ինչպէս կը հաղորդեն ժողովուրդին:

Խնդիրներէն մէկը անցեալ օր իր շահադէտ բաժանորդներէն մէկուն ծրարեալ թուղթ մը կը հանէ կուտայ և կը պատուիրէ որ գիշերը պառկած ատենը բարձին տակը դնէ և անանկ պառկի, և սա ալ կաւելցնէ թէ՛ գիշերը թէ՛ որ բարձդ մեկէն ի մէկ երերայ, չըլլայ որ վախ-

նաս, և քեզի կէս կամ մէկ հաց մը պիտի տան,
և քեզի կամ բարձր տեղ մը պիտի հանեն և
կամ ցած տեղ մը պիտի իջեցնեն, և երկու կի-
ներ պիտի գան քու դէմդ պիտի կայնին և մին-
չև որ չի հրամայէս նէ չի պիտի խօսին և այլն:

Միամիտ շահադէտը այս պատուէրները
լաւ ըմբռնելով տուն կուգայ և խնդիրին պա-
տուիրածին համեմատ բարձին տակը կը դնէ
կը պառկի, գիշերը քունէն կարծնայ 'ջուր կը
խըմէ և դարձեալ կը պառկի, գլուխը վար դը-
րածին պէս՝ բարձր սաստիկ կերպով կերերայ.
այս մարդը վախէն « Տէր ողորմեա » ըսելու
կելլէ, մայրը իւր մօտը պառկած ըլլալով, մի
վախնար տղաս բան չիկայ կըսէ:

Տղան. կը դառնայ մօրը՝ երկրաշարժ կելլէ
կոր կարծեցի, վախցայ կըսէ:

Մայրը. Խոշոր մուկ մ'էր բարձիդ տակէն
եկաւ կըսէ:

Տղան. Գիտեմ որ այս գիշեր իմ բարձս պի-
տի երերայ, սակայն մուկ մտած ըլլալը չի
գիտցայ կըսէ: Այս միջոցին մայրը կելլէ և
սաստիկ ապտակ մը կը զարնէ տղուն, վախէն
խելքին եկած է կարծելով:

Տղան կը հարցնէ մօրը թէ ինչնու զարկաւ:

Մայրը. Ես գիտեմ որ խելքիդ եկաւ անոր

համար զարկի կրսէ, վերջապէս Մայրը ու
Տղան դարձեալ կը պառկին :

Հետեւեալ առաւօտուն Տղան կելլէ Խափեար
խան կերթայ, և Խնդիրը անոր կը հարցնէ թէ
աս զիշեր երազ տեսնո՞ւ :

Շահադէտը՝ զիշերուն մէջ պատահած մու-
կին դէպքը կը պատմէ :

Խնդիրը՝ անիկայ մուկ չէր այլ տուած նռա-
խեխ գօրուծիւնն էր, կրսէ :

Շահադէտը՝ կը պնդէ որ խոշոր մուկն էր
բարձր երերցունողը, և հետեւաբար մայրս
ալ տեսաւ, կրսէ :

Խնդիրը. Էհ ուրեմն աս զիշեր ալ դիր որ
անոր գօրուծիւնը իմանաս, կրսէ :

Շահադէտը. մի և նոյն խելքով երկրորդ զի-
շերն ալ բարձին տակը կը դնէ և կը պառկի,
բայց դարձեալ բան չի տեսնար :

Հետեւեալ առաւօտուն Խնդիրը կրկին ան-
գամ Շահադէտին երազ կը հարցնէ, և այն ալ
բան մը չի տեսած ըլլալը կը յայտնէ :

Խնդիրը բարկանալով. Ուրեմն դու հաւատք
չունիս. եթէ ունեցած ըլլայիր հարկաւ ըսած-
ներուս գոնէ մէկը տեսնելու էիր :

Շահադէտը. Ես ամէն զիշեր առանց աղօթ-
քի չեմ պառկիր, և ամէն առաւօտ կանուխ
եկեղեցի կերթամ

Խնդիրը. Արդարև կը հաւատամ որ անոնց վրայ մեծ հաւատք ունիք և անանկ ըլլալ պէտք է, սակայն իմ տուած նուսխէիս վրայ հաւատք չունիք կամ չունենալու էք որ ձեզի չի ներգործեց:

Ասոր նման շատ խօսքեր ընելէն վերջը՝ Խնդիրը կը պատուիրէ որ տուած նուսխէն իրեն դարձնէ. բայց Շահադէտը միտքը կը դընէ որ ծրարեալ Թուղթը բանայ և տեսնէ Թէ՛ մէջը ինչ դրուած է, վերջապէս Թուղթը կը բանայ և կը նայի մէջը որ քառանկիւնի կըտրուած կընիճի (շեօնիկ) մը կտոր. և վրան ալ խէնդ ու մէնդ բաներ գրուած, կը նայի և կը զարմանայ մէկ բանի հոգիներու կը ցուցնէ, տեսնողներուն ամէնն ալ կը ծաղրեն ու կը խնդան. Շահադէտ պարոնն ալ իրեն խաբուած ըլլալը ճանչնալով կը զղջայ, և ուխտ կընէ որ ալ ևս այս տեսակ յիմարական բաներու ա-կանջ չի կախէ

Խնդիրները առաւօտուն պօրսան չի բաց-ուած Խապեար խանին դիմացը Գոմիսիօն խա-նին մէջ տեղը կուգան կը կայնին և ալիպրա-ճիներուն ըրած խօսքերնուն ունկնդրուեթիւն կընեն. անոնց խօսքերուն ամենը մէկտեղ բերելով անոնցմէ ըստ քնաց (չըզսըղընա) իմաստներ դուրս կը հանեն, օրինակի համար,

Ալիվրանդիները առաւօտուն Գոմիսիօն խանին
մէջ ժողովելով զօնասփտէներուն վրայ տեսակ
տեսակ կարծիքներ կը յայտնեն :

Ոմանք .

Լորտ Գլէրընտէն այն ինչ խօսքը ըրած ըլ-
լալուն համար՝ ֆօնտօները պիտի բարձրանայ
կրսեն :

Ոմանք .

Տրիւէն Տը Լիւիսը այս ինչ օրը ձիէն վար
իյնալուն համար՝ ֆօնտօները պիտի իջնայ
կրսեն :

Ոմանք .

Բարձրապատիւ Փոխ-արքայն այս տարի
կանուխ ամարանոցը երթալուն համար՝ ֆօն-
տօները քիչ մը ժամանակ միզէն պիտի երթայ
կրսեն :

Մէկ ուրիշ մը .

Գարտաշ էկէրջի մուհարէպէ սահիհլէնիրսէ
զօնասփտլէր 7Ճ ղուրուշա գատար չըգանագ
կրսէ . վերջապէս Բաբիլոնի աշտարակաշինու-
թեան ժամանակէն տարբերուծիւն մը չունի .
բոլոր խօսածնին և խորհածնին մէկզմէկու հա-
կառակ : Այս Խնդիր կոչուած իմաստակ գու-
շակիչներն ալ վերոյիշեալ անճոռնի խօսքերը
մէկզմէկու խառնելով երագ կը տեսնան, Թուղթ

կը բանան, եռանկիւնի գիծեր կը քաշեն և այլն:

Ասոնց (Խնդիրներուն) ենթակայ կամ լաւ ևս զերի եղած Շահադէտ Պարոններն ալ այս մարդոցը հրամաններուն համեմատ կառնեն և կամ կը ծախեն, բայց առնող և ծախողը վնաս կընէ եղեր հոգ չէ, Խնդիրը ետքը կ'ելլայ ուրիշ մանա մը կուտայ և ապուշ Շահադէտն ալ կը համոզուի. անցեալ առաւօտ Խնդիրին մէկը կայնէր ուրիշ մէկու մը գուշակութիւններ ըրած ատեն անդիէն Կեսարացի մարդուն մէկը ասոնց ըրած խօսքերնուն ականջ կը դնէ. այն օրն ալ դիպուածը անանկ կը բերէ որ բիւստան Խնդիրին գուշակութեանը համեմատ կը բարձրանայ. յիշեալ Կեսարացի տղան ալ կը նայի որ Խնդիրին խօսքը ճիշդ ելաւ, միտքը կը դնէ որ երեք հարիւր ոսկիի չափ դրամագլուխ դնէ և Խնդիրին խօսքին համեմատ գործէ, ուստի այն իրիկունը Խնդիրը մէկ կողմ կը կանչէ և իւր դիտաւորութիւնը կը յայտնէ. Խնդիրն ալ գետնէն ստակ գտածի պէս ըլլալով ուրախութենէն կը մարի

Երկու օր ետքը Կեսարացի տղան 300 ոսկին կը բերէ և Խնդիրը մէկ կողմ քաշելով անոր տուած հրահանգին համեմատ կսկսի գործել. մէկ երկու շաբաթ շարունակ գործերը յաջող կերթան և քիչ մը ետքը ձախորդութեան կը

դառնայ, գրեթէ մինչև այն օրը ինչ որ շա-
ճեր էին նէ նոյնչափ ալ վրայ կուտան կամ
կ'կորսնցունեն, Կեաարացի տղան այն աստի-
ճան այս մարդուն խաբուեր է որ բոլոր դրա-
մագլուխը կորսնցունելէն ի զատ նոյնչափ ալ
պարտքի տակ իյնալու ըլլայ դարձեալ այս
մարդուն վերայ իւր զաղափարը պիտի չի փո-
խէ, սքանչելագործ խնդիրն ալ շաշխըն մը
բռնեցինք ըսելով քիթէն կը բռնէ կը խաղցնէ,
վերջապէս 300 ոսկին եիշդ չորս ամսուան
մէջ կըլմննայ, Կեաարացին իւր կրած վնասին
համար փոխանակ Խնդիրին հետ կուուելու՝
Խնդիրը Կեաարացիին հետ կը կուուի այսպէս,

Խնդիր. Պէ զարտաշ լիքիտասիօն տէփօռ
օլտուզնագ նիչին մալ ալըեօրսուն, պէն սանա
տէմէտիմ մի Թէլէկրաֆըն սօուզ օլտուզունու,
պու էօյլէ պիր իշ տիր քի էկէրչի պիզտէն
էյիլէրի (դեւերը) պիր տէֆա կիւնէնտիրիքսէք
ասլա պարըշամայրզ, պէն Օնլարա կիճէ սա-
պահա գատար Թիւթաիլէր իլէ տալէթ խտէրիմ,
վէ եարը կիճէյէ գատար օզուր տուվա խտէ-
րիմ, պէնիմ էմէկիմէ եազըզ տէյիլ մի . . .

Կեաարացին. Խըուսլաննաւնն աճուզում, սէն
պանա նասրլ սէօյլէտին իսէ պէն էօյլէ եափ-
տըմ, պու կիւնէ գատար սէնին սէօզիւնտէն
արշարը չըգտըղըմ վնր մըլըտը, գարարը

եօզ փարալար կիծտի իսէ պէնիս ճանրմ սաղ
օլուէն, պէն տանա կէծիրիբիս խան-
տաքի օտալարըն իքիսինի սամանաղըմ, պու-
տէֆա 500 լիրա կէծիրէճէկիս սանա, զարար
տա օլուրաս վագիֆէնտէ օլմասըն, եալընըզ
իտէճէք իսծիխրանլարընըզ (գուշակուքիւն)
նօզմար նօզմասընա օլուէն, սահանլարընը
շաշըրմայասըն, թիւթսիւլէրի վագթինտէ եծիշ-
տիրէսին, տուվանը վէ օզումանը գուսուր
իծմէյէսին. օրուելարընա մուգայէթ օլասըն,
վէ պիր քաչ կիճէ տէ սէնինքիսինն եանընա
ուղրամայասըն .

Խնդիր. Էյի ամմա շիմտի իրատլար փարա
իծմէեօր. օտալարընը ննարլ սամանագարն .
ալընրտա չըգարաս տախի գըրըք Ֆիանլարլա
ալմագ իսծէյէճէքլէր

Կեասարացին. Սէն վագիֆէ իծմէ, պէն օնլա-
րը պու հաֆտա մուծլագ սուրէծտէ սամարըմ:

Վերջապէս Կեասարացի տղան սենեակները
չի կրնալ ծախելով սարաֆին մէկուէն վրայ կը
դարձնէ և 58000 դուրուշ կը վերցնէ, և ամե-
նայն անապարանօք Խալեար խան կուգայ և
ալիվրաի չուվանը ելնելով կսկսի խաղալ :
Խնդիրը իւր բոլոր ճիգը կը թափէ սքանչելեաց
նկատմամբ պակասուծիւն մը չընելու համար,
և արդարև դիպուածը և բաղդը կօզնեն և մէկ

տարուան մէջ 2000 լիրաի տէր կըլլան , թէև
Կեսարացիին բարեկամներէն շատերը զինքը
շատ կը համոզեն որ ալ ևս ալիվրանութիւն չը-
նէ . բայց և այնպէս փոխանակ իւր բարեկամ-
ներուն մտիկ ընելու՝ հետևեալ պատասխանը
կուտայ :

« Սիգ պանա նասիհատ վէրիյօրսընըզ Խա-
վեար խանը պըրագմագ իջին, սիգին իծտիկի-
նիգ պանա տօսթլուգ տէկիլ տիր . պէն ալիվ-
րատա փարա զազանմանըն թէքմիլ մատէնինի
պուլտում, եալընըզ իշ եախմատօրում, եանըմ
սըրա սէնասթքեար պիր Խնդիր վարտըր օնուն
Թալիմանթլարըյըլա իշ եաիրեօրում, հէր նէ
քի սէօյլէյօրաա Թըպզըսը օլուեօր, պիր պու-
չուգ սէնէտիր քի պունլարըն փըրօվասընը
իտէյօրում, արթըզ հիչ շիւփհէմ զալմատը... »

Կեսարացիին բարեկամներէն մէկը այս խօս-
քերուն կը համոզուի և մեկ քանի հարցումներ
ընելով գոհացուցիչ պատասխաններ կընդունի,
ուստի ինքնիրենը կ'որոշէ որ կնկանը ունեցած
էլմասները ծախելով ալիվրանութեան սկսի,
իրիկունը տուն կերթայ և կնկանը ուրախ զը-
ւարթ դիտաւորութիւն կը յայտնէ, խելացի կը-
նիկը այս բանին բոլորովին դէմ կը կենայ,
մարդը կաշխատի որ կնիկը համոզէ, կնիկը
չի համոզուիր. — Վաճառականութիւն ընելու

որ ըլլաւ նէ էլմասներս կուտամ, բայց սակայն
 այսպիսի խախուտ և վտանգաւոր գործի մը
 համար Թըրնասիս անգամ չեմ տար կըսէ :
 Մարդը սաստիկ կը բարկանայ սակայն իւր
 հրեշտակաբարոյ կնոջ սիրտը երբէք չի խոցէր,
 և իւր նպատակն ալ կը փոխէ դարձեալ իւր
 գտնուած գործին մէջ մնալով :

1987
 7861

Բայց 2000 լիրա շահող Պ. Կեսարացին
 կրկին անգամ ալիվրանեիութեան կսկսի, և
 կորսնցունելով ու շահելով երեք տարուան մէջ
 5000 լիրա կ'շահի . Խնդիրը կուզէ որ ալ իւր
 ընկերէն զատուի և ինքնիրենը գործէ, վասն
 որոյ հաշիւները տեսնելով իւր բաժնին 1300
 լիրա կը մնայ և ամենը ամբողջ առնելով կը
 բաժնուի: Խնդիրը իւր գործի սկսելուն առա-
 ռացին օրը 30 ոսկի կը կորսնցունէ, հետևեալ
 օրը 5000 հատի համար 70 ոսկի երկու օրուան
 խստիշակց մը կուտայ, այն երկու օրերն ալ բի-
 աճան շարունակ հինգ փարայի վրայ խաղա-
 լով միզեռ կերթայ և տուած 70 ոսկին մէջ կը
 խաղայ, երրորդ օրը տասը հազար հատ, ուզե-
 նէ 33 դուրուշէն տալու համար երկու օրուան
 համար 63 ոսկի պախշիշ կուտայ, հետևեալ
 օրը 29—10 փարա Թէլէկրաֆ մը գալով երկու
 օրն ալ 33 $\frac{1}{2}$ ի վրայ կը դառնայ բիաճան, հի-
 մակու հիմայ մէկ շաբթուան մէջ կորսնցուցա-

ժը 163 լիրա կըլլայ, իւր տեսած երազներուն
և բացած թուղթերուն սքանչելիքներովը աղէկ
կը հասկնայ որ ֆոնտօները խիտտ պիտի իյ-
նան, ուստի այդ խելքովը 33 դուրուշ 10 փա-
րայէն 30000 հատ ապրանք կը ծախէ և շա-
տերն ալ համոզելու կաշխատի որ թուղթերը
պիտի իյնան ապրանք ծախեն. մէկ երկու ա-
պուշներ առ մարդուն խօսքին հետևելով անոնք
ալ կը ծախեն, այն գիշերը՝ վաղն առտու
Թէլէկրաֆը պաղ պիտի գայ ըսելով ձեռքով-
նուն դրածի պէս ուրախ կըլլան, հետևեալ ա-
ռաւօտուն վազելով քրտնելով կուգան և կա-
խուած Թէլէկրաֆին կը նային որ բոլորովին
հակառակ է, այսինքն փոխանակ 27 դուրուշ
գալու՝ 30 դուրուղ 30 փարա եկեր է, ասոնք
մէկզմէկու սիրտ տալով կսեն, անշուշտ պաղ
Թէլէկրաֆ եկած է, սակայն այսօր չի հանեցին
նէ վաղը անպատճառ դուրս կը հանեն ևն. ևն.

Անոնք այս խելքին վրայ թող ըլլան, միւս
օրը Թէլէկրաֆը 31 դուրուշ կուգայ, թուղթ
բանալով՝ երազ տեսնելով՝ տավէթ ընելով ալ
խենդ կը դառնան, ասոր վրայ Խնդիրները
մէկտեղ ժողովելով Ընդհանուր ժողով կը կազ-
մեն որ նոյն իրիկունը ամէն Խնդիր գալիք Թէ-
լէկրաֆներուն և դարձած փոլիթիգներուն ա-
ղէկ ուշադրութիւն ընեն որպէս զի ըրած վը-

նասներուն տեղը լեցնեն, այսպէս որոշում ընելնէն վերջը ժողովը կը ցրուի, ամէն մարդ իւր տունը կը դառնայ. այն զիշերը ոմանք մինչև կէս զիշեր և ոմանք ալ մինչև առաւօտ կաշխատին և գուշակութիւններ կրնեն, ամէն մարդ իրենց ըրած գուշակութիւններուն բոլորն ալ զատ զատ թուղթերու վրայ կառնեն, և հետեւեալ առաւօտուն Խնդրոց դիւանին կը յանձնեն. դիւանը իսկոյն ժողով կը կազմէ և զրի առնուած գուշակութիւնները ու մարգարէութիւնները ժողովին դիտողութեանը կը յանձնէ: Ժողովը բաւական ատեն դիտողութիւն և խորհրդածութիւն ընելէն վերջը անմիջապէս քրվէի տակ կը ձգեն, և քուէարկութիւն ըլլալով մեծագոյն մասամբ ֆոնտօներուն վար իջնալը կը յայտնեն, ասոր վրայ Խնդրոց դիւանը անմիջապէս իւր բաժանորդներուն աներևոյթ կերպիւ յայտարարութիւններ կը ցրուէ, (խնդիրները յատկապէս բաժանորդներուն հին որ ամէն ամիս տուրք կը հատուցանեն) և բաժանորդներուն ամէնն ալ մէկ սրտով և մէկ խելքով ապրանք ծախելու կելլան, և ասոնց բոլոր կարծեացը տեղեակ եղող խելացի մարդիկները ասոնց վրայ կը խնդան, թէլէկրաֆները ամէն օր մէկզմէկու վրայ 20—30 փարա բարձր կուգան, այս մարդիկները խորհուրդ խորհրդի

վրայ կը բարդեն, գիշերները քուն չունին, ցերեկները հաց ուտելու ախորժակ չունին, մարդու հետ նստելու ելլելու կամ երկու խօսք ընելու տրամադրութիւննին բոլորովին կորսնցուցեր են, (Թէև Պօրսայի մէջ գործ ընողներուն ամենն ալ մի և նոյն ախտերուն ենթակայ եղած են) տուն կերթան իրենց ընտանեացը հետ կատարեալ յարաբերութիւն չեն կրնար ընել, վասն զի խելքերնին զլուխնին չէ, ինչ ընելիքնին չեն գիտեր, գիշերները կ'երագեն, ցերեկները կը զառանցեն և առտուները կը ղօղանչեն Ասդին ալ ուրիշ խումբ մը կեցած — պայրլանլարա սու — կաղաղակեն, որովհետև ֆօնտօները կը հատնի և իրենց խելքովը գործ տեսնողներուն ալ ստակները կը հատնին, որը Թէլլայութեան կը ծառայէ, որը ջուր կը ծախէ, որը ինքզինքը ծովը կը նետէ և ասանկով շատերը կը թշուառանան և ողորմելի վիճակի մը մէջ կ'իյնան, (ԱՅՍ ՄԱՐԴԻԿՆԵՐՈՒՆ ԸՆՏԱՆԵԱՅԸ ԱՍՏՈՒԱԾ ՈՂՈՐՄԻ)

Այս ատեններս ամենէն ազատամիտ և ամենէն խելացի կարծուած մարդուն մէկը Խալեարխան կուգայ և ալիվրանութեան ապահով նամբան սովբելու ետևէ կըլլայ, անոր ասոր կը հարցնէ խորհուրդ կուտայ և խորհուրդ կառնէ, կը լսէ որ այս ինչ մարդը զօնսօլխանութիւն

ընելով խաշխաշճիշ է եղեր, միւսը փառաւոր
տուն մըն է շինէր, մէկ ուրիշ մը 50000 դու-
րուշի կնկանը պրօշ մը շինէր է, ևայլն ևայլն
և հարկաւ ով ալ ըլլայ ասանկ մեկէն ի մէկ հա-
րուստ ըլլալու պիտի փափաքի, այս խելացի
կարծուած մարդն ալ այս գործերուն վրայ ուծ
և տասը օր մտածելէն վերջը ալիվրանուծեան
սկսելու կայանք կուտայ :

Ուստի Խաւեար խան կերթայ և այն միջո-
ցին նոր բարեկամ մը կը հանդիպի իրեն, կել-
լեն միատեղ սրճարանը կերթան և այս գործին
վրայ մէկ երկու ժամ խօսելէն զկնի՝ նոր բա-
րեկամը խոստովանաբար հետևեալ գաղտ-
նիքը և դիւրին ճամբան կը հաղորդէ.....

Ասկէ հինգ տարի յառաջ Եւրոպացի բնա-
գէտներուն մէկէն սքանչելի արհեստ մը սով-
րեցայ որ ամէն գաղտնիք կը յայտնէ և ամէն
ապագայն կը գուշակէ. Թէ որ դու և այս գործը
ընելու միտում ունիս նէ ես ձեզի ամէն առա-
ւօտ կանուխ բիաճախն ինչ ըլլալը իմաց կուն-
տամ, բայց այս գաղտնիքը ուրիշ մարդու պի-
տի չի հաղորդես :

Ազատամիտը. Ինչպէս կըլլայ որ գաղտնիք
կը յայտնէք և ապագայն կը գուշակէք, այս տե-
սակ գործերը իմ խելքիս դէմ կը տեսնեմ և մա-
նաւանդ որ բնուծեան մէջ անանկ արհեստ

մը դեռ գտնուած չէ որ գաղտնիք իմանայ:
Բարեկամը. Բնութեան մէջ անանկ գաղտ-
նիքներ կան որ այսօր հազարին մէկը անգամ
յայտնուած չէ, բայց և այնպէս իմ ընելիք
գործիս մէկ փորձը ձեր առջևը կը նետեմ որ
անշուշտ պիտի համոզուիք. վասն զի ասկէ ե-
րեք տարի յառաջ մի և նոյն գործը ըրի բա-
ւական ստակ շահեցայ, սակայն հիմայ ատանկ
գործեր ըրած չունիմ, որովհետև կարօտու-
թիւն չունիմ

Ազատամիտը. Քանի որ դուք այսչափ վըս-
տահուծիւն ունիք այս գործին նէ ես ալ ձեզի
հաւատարմութիւն ունիմ, բայց միայն սա կը
խնդրեմ որ ընելիք գործդ ինչ որ է նէ մանրա-
մասնաբար պատմես ինծի:

Բարեկամը. Շատ աղէկ մտիկ ըրէ որ պատ-
մեմ, 18—20 տարեկան խարտեաշ (գոռւրաշ)
պատանի մը կը բերես՝ ես անիկայ մանեա-
թիզւոյ կը քնացնեմ և յետոյ բիաճախ կամ ու,
րիշ նիւթերու վրայ հարցուններ կընեմ, անի
ալ մէկ քանի օրուան ըլլալիքը մեզի կիմացնէ:

Ազատամիտը. Այդ պատմած գործերնիդ
խելքս չի կրնարկոր հասնիր, այդպիսի բան չի
կրնար ըլլալ, գաղտնիք իմանալ զար-
մանալիսքանչելիք մըն է այդ. բայց բարեկամ,
ներեցէք ըսելուս, չըլլայ որ խաբուած ըլլաք,

քանզի պու տուանա ամին տէյէմէյօրում :

Այս անձին՝ վերջապէս խելքը չի հասնիր այս գործին , բայց գոնէ փորձ մը ըրած ըլլալու համար 20 տարեկան խարտեաշ պատանի մը կը բերէ և մարդուն կը յանձնէ մարդը աս պատանին աքիռիքիզմ կրնէ այսինքն կը քնացնէ և կըսկսի հարցնել :

— Ասդն առտու բիաճան քանի փարաէն պիտի բացուի :

— 34 դուրուշ 25 փարաէն , սակայն ցերեկը թէյէկրաֆ մը պիտի զայ և մինչև 36 դուրուշ պիտի ըլլայ :

— Իրիկունը քանի փարա պիտի գոցուի և հետևեալ առաւօտուն քանի փարա պիտի բացուի :

— Իրիկունան 35 դուրուշ 30 փարա պիտի մնայ , բայց միւս առաւօտուն 34 դուրուշէն պիտի բացուի :

— Պատերազմ պիտի ըլլայ թէ ոչ , Խտալիա Վենետիկին պիտի կրնայ տէր ըլլալ

— Պատերազմ պիտի չըլլայ , սակայն Խտալիա Վենետիկը ուշ կամ կանուխ պիտի գրաւէ :

Եւ դեռ ասոր պէս ունայն բաներ հարցնելէն վերջը պատանին կարծնցնեն , Ազատամիտ պարոնը այս հիանալի գործին կը յափշտակուի , սակայն գործը աղէկ մը ստուգելու հա-

մար' հետևեալ առաւօտեան բիաճախն կապատե
որ պատանւոյն ըսածին պէս պիտի ըլլան թէ
ոչ: Ուստի հետևեալ առաւօտուն կանուխ Խա-
վեար խան կերթայ և պատանւոյն ըսածին
համեմատ կը բացուի բիացան, այսինքն ճիշտ
34 դուրուշ 25 փարա, Ազատամիտ պարոնը
մատը բերանը կառնէ ու կապշի կը մնայ,
և ցերեկուան բարձրանալուն կապատէ, մէյ-
մ'ալ յանկարծ 31½ թէլէկրաֆ գալով' թուղ-
թերը 36 դուրուշ կըլլան, այս մարդուն ալ տա-
րակոյսը չի մնար և կը համոզուի որ բնութեան
մէջ այսպիսի գաղտնիքներկան եղեր, վասն որոյ
ամենայն վստահութեամբ գործի կ'սկսի, սքան-
չելագործին հետ պայման և դաշնադրութիւն
կընեն որ ինչ շահ ըլլայ նէ կէտուակէս բաժ-
նուի բայց վնասի անուն ամենևին չեն գրեր,
որովհետև ասոնց համար վնաս չիկայ:

Այն օրը կրկին անգամ պատանին կը բերեն
և պէտք ըլլալիքները կը հարցնեն և ինչ պա-
տասխան որ տայ թուղթի մը վրայ կ'օրինա-
կեն, խեղճ բայց կարծեցեալ ազատամիտը փո-
խանակ չորս կամ հինգ անգամ փորձ ընելու'
մէկ անգամ կընէ և ահա այն տեղը կ'սխալի:

Հինգ հարիւր ոսկի դրամագլուխ կը դնէ և
առաջին օրը 50000 թուղթը մեկէն կը ծախէ,
այն օրը կը տեսնան որ պատանւոյն ըսած խօս-

քերուն բոլորովին հակառակը կըլլակոր, այս
մարդը յիսուն հազար թուղթը ծախելէն անմի-
ջապէս ետքը 30 փարա կը բարձրանայ, Վալու-
թանին գափարօ կուզէ, ապա թէ ոչ գոցեմ
պիտի կըսէ, մարդը ինչ ընելիքը կը կորսնցու-
նէ, վերջապէս Վալութանին կը տեսնէ որ քիչ
մը ալ սպասելու որ ըլլայ՝ ինքը պիտի վնասուի,
իսկոյն 42000 դուրուշ վնասովը կը գոցէ և բե-
րած հինգ հարիւր ոսկի դրամագլխէն ընդ ա-
մենը 80 ոսկի առնելով կը դառնայ ետ, բայց
սքանչելագործը բոլորովին աներևոյթ կըլլայ
սա հետևալ նամակով

« Տիրայէթլու Աղա

« Իլք իշխմիզի փէք միւսէյիպնէ թուժտու-
դունուզ իջիւն չօգ զիատէ անընըրըմ, էկէր շի
50000 մալ սամմանըզ սքիրիքիզմէ կիւվէնէ-
րէք իտի իսէ, եանըլտընըզ . զիրա սքիրիքիզմ
տէնիլէն էօյլէ պիր սըր սէնաամ տըր քի հիջ
պիր վազըթ թամահ գալտըրմազ . հէր նէ հա;
իսէ պու իշին հազգընա չօգ զիատէ անը տու-

եարագ նան ու տիլտէն սէօյլէրիս քի իծտի-
ղինիզ զիանընըն պէտէլինի պիր ան էվվէլ
Հագթաալա քէնտի տօլտուրսուն ամին

* * *

Կերևայ որ այս սքանչելագործը չէ թէ չա-
րամտութեամբ ըրած է այլ ինքն ալ խաբուած
ըլլալով այս գործին ձեռնամուխ եղած է,
վասն զի շատ ասանկ մարդիկներ կան որ այս
տեսակ սքանչելիքներու հաւատք կրնծայեն և
դիմացիննին ալ հաւատացնելու կը նզնին,
առանց մտածելու թէ դեռ բնութեան անհուն
ծոցէն այս տեսակ արհեստներ դուրս ելած
չեն և կամ երբէք ելլելիք չունին:

Խափեար իսանի պօրսան յաճախողները վե-
րոյիշեալ պատմութեանց նշմարտութեանը տա-
րակոյս չունին, բայց սակայն անոնք որ պօր-
սան ինչ ըսել ըլլալը չի գիտեն՝ հարկաւ ա-
նոնց քիչ մը դժուարահաւատալի պիտի ըլլայ,
ուստի անոնց համար ալ կըսենք որ գոնէ փոր-
ձի մը համար բայց առանց գործ մը ընելու
շաբաթի մը չափ պօրսա թող երթան, հաւատալի
եմ որ ամէն բան պիտի իմանան, կամ ան
է որ իրենք ալ հոն պիտի մնան և կամ զգու-
նօք ետ պիտի դառնան. որովհետև մագնի-

ասկան զօրութիւն կայ հոն որ մարդս շուտ
իրեն կը քաշէ, ասոր համար ով որ իրեն կա-
պաւինի նէ թող ան երթայ, որ ետքը մեզի
պատճառ չի բռնէ, ցաւալին սա է որ դժբաղ-
դարար շատ մարդիկներ կան որ այս ախտին
ենթակայ եղած են, շատ հարուստներ աղքա-
տացած, շատ ընտանիքներ թշուառացած,
վերջապէս շատ ընկերութիւններ և տուններ
փլած ու քայքայուած են, բայց զարմանալին
սա է որ հոն մտնող և վնաս կրող փորձառու
մարդիկները շատ անգամ նորամուտ շահա-
դէտները կ'խրատեն, կը համոզեն և իրենց
զլխուն եկածը ամէն պարագաներով կը պատ-
մեն, դարձեալ նորամուտները ականջ չեն կա-
խեր, մինչև որ իրենք ալ այն վնասներու
ենթակայ չըլլան, այս արհեստը ուրիշ բան
մըն ալ ունի, այն է որ մարդս սարսափելի կեր-
պիւ շուայլ կընէ, և անկէ ետքը թէև աղքա-
տանայ ալ ան մարդը անկարելի բան է որ
խնայողութեան հետևի :

Արդ՝ զրոյս հեղինակը այս գործին մէջ խիստ
փորձառու եղած ըլլալուն համար անհրաժեշտ
պարտք կը համարի իւր ազգակցացը պէտք
եղածը պատմելէն զկնի միանգամայն իմա-
ցնել որ այս տեսակ վտանգաւոր և մահառիժ
գործերու մէջ չի գտնուին և որչափ կարելի է

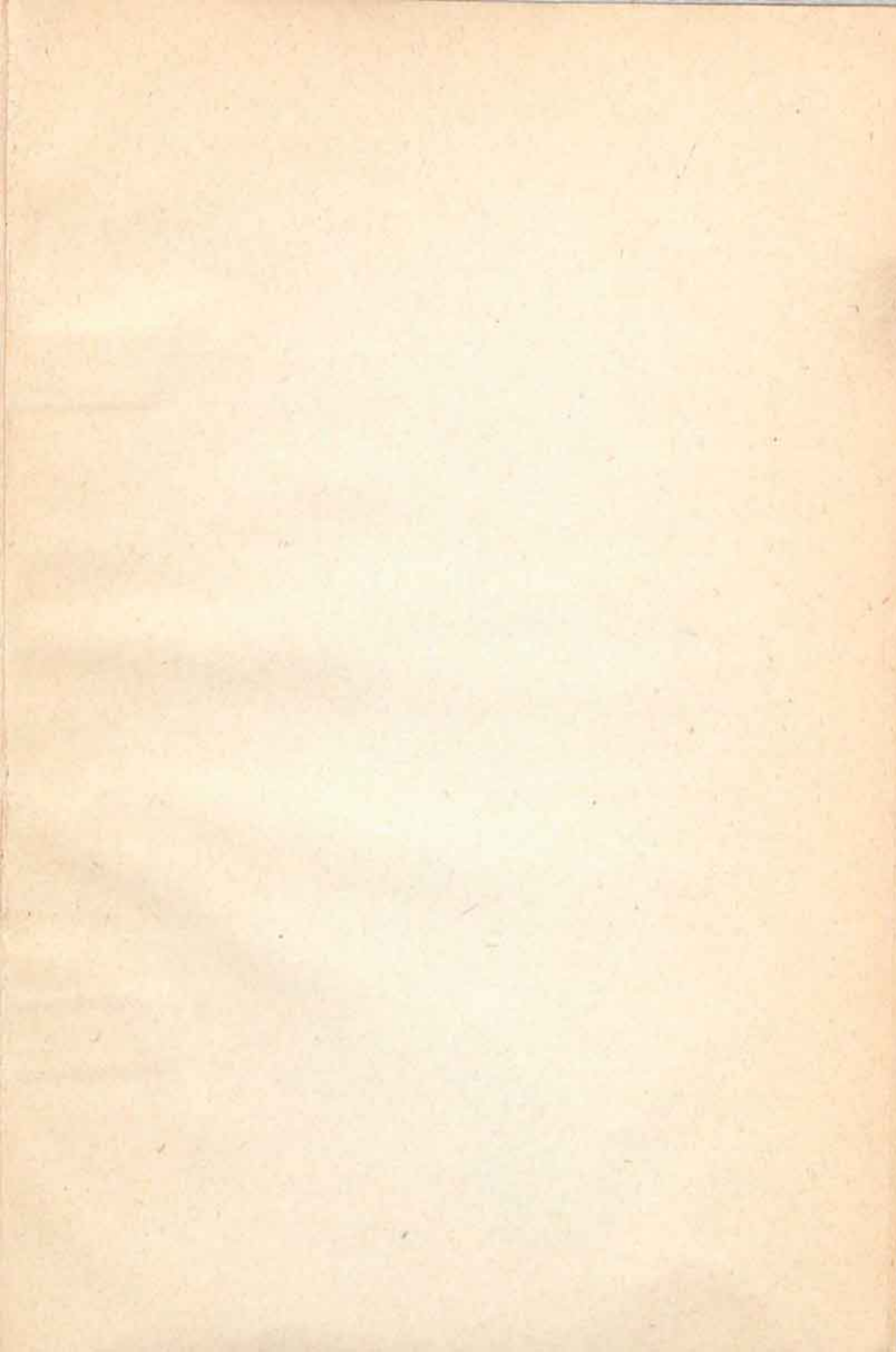
նէ ետ փախչին. և չ'ուզէր նաև որ այս տեղ
այն մարդոց անունները տայ. որոնք իրենց
գտնուած վիճակնուն գոհ չըլլալով շատ ստակ
վաստկելու և մեծ փառքերու հասնելու համար
իրենց ձեռքի եղածը կորսնցունելէն զկնի թըշ-
ուառութեան, չքաւորութեան, նա մանաւանդ
յուսահատութեան անդունդները գլտորեցան
յակամայս. եթէ մարդ մը կանոնաւոր արհեստ-
ներու, վաճառականութեան և երկրագործու-
թեան հետնելով իւր ստացուածքը կորսնցու-
նէ նէ այնչափ ցաւ չի զգար, որչափ որ գար-
շելի ալիւրածութեան մէջ:

Արդէն մեր ազգին գրեթէ բնական եղած
թշուառութիւնը օրքանզօր աւելնալու վրայ է,
թէ որ կուզենք այս թշուառութեանց վերջ մը
տալ՝ համասիրտ և համախորհուրդ ըլլալով
օգտակար միջոցներ ձեռք առնումք որպէս զի
ազգին ներկայն բարւոքելու և ապագայն ան-
դորրելու սրբազան և նուիրական սկզբունքը
ի գործ դրած ըլլանք, և թէ որ մեր ունեցած
պարտքերը այս օրուրնէ կատարելու կամք
չընենք՝ աղէկ գիտնանք որ մեր հիմակուան
կրած թշուառութիւններնէս աւելի և շատ ա-
ւելի մեր զաւկրները ու թոռները պիտի կրեն,
վասն զի արտերը մինչև որ այս օրուրնէ չի
սերմանենք նէ վաղը չենք կրնար հնձել, ասոնք

այ աշխատութեամբ և գործելով կրնայ ըլլալ,
Թուլութիւն ու ծուլութիւնը մէկ կողմ ձգենք
և ձեռք ձեռքի տանք, հարուստներնիս ստա-
կով, գրագէտներնիս զրիչով, խելացիներնիս
խելքով և ահա այն ատեն ազգայնութեան
նաւը ամէն կերպերով զարգարուած կըլլայ և
սահմանեալ նաւահանգիստը անվտանգ կրնայ
հասնիլ :

« Որ ունիցի ականջս լսելոյ լուիցէ »

«Ազգային գրադարան»

NL0247722

